

Economisch - Statistische Berichten

45e JAARGANG - 31 AUGUSTUS 1960 - No. 2250

Alle assurantien

R. MEES & ZONEN

Rotterdam

BANKIERS EN ASSURANTIE - MAKELAARS

Beleggingen en vermogensbeheer

Welk bedrijf zoekt

gespecialiseerd academicus voor
**automatische
informatieverwerking en
organisatie-vraagstukken?**

Brieven onder no. E.-S.B. 34-1 postbus 42, Schiedam.

vacatures

Het Landbouw-Economisch Instituut vraagt voor de afdeling Tuinbouw een

wetenschappelijk medewerker

die hoofdzakelijk belast zal worden met het bedrijfs-economisch onderzoek in de bloemteelt. Zij, die belangstelling voor en eventueel kennis van de bloemteelt hebben worden verzocht te solliciteren. Brieven met uitvoerige inlichtingen naar Conradkade 175, Den Haag.

Bij het Ministerie van Economische Zaken bestaat gelegenheid tot plaatsing van enkele

doctorandi in de economie en meesters in de rechten

voor het verrichten van werkzaamheden o.a. op het gebied van het ordeningsbeleid (prijspoliteik, mededingingsbeleid, P.B.O.) en industriële integratie-vraagstukken. Eigenh. geschr. soll.brieven met vermelding van voll. personalia, opleiding en ervaring onder no. 04464/7188 (in linkerbovenhoek env. en brief) te richten aan het bureau Personeelsvoorziening van de Rijksoverheid, Pr. Mauritslaan 1, Den Haag.

Ook voor

BESCHIKBARE KRACHTEN

is een annonce in „Economisch-Statistische Berichten” de aangewezen weg. Annonces, waarvan de tekst 's maandags in ons bezit is, kunnen, plaatsruimte voorbehouden, in het nummer van dezelfde week worden opgenomen.

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van de
Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.
Telefoon redactie: (010 of 01800) 5 29 39. Administratie:
(010 of 01800) 3 80 40. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam. Banque de Commerce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steenweg 357, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.

Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland en de Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen f. 31,— per jaar (België en Luxemburg B.fr. 400).
Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Losse exemplaren van dit nummer 75 ct.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Postkantoor Westzeedijk, Rotterdam-6.

Advertenties. Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 6 93 00, toestel 1 of 3).

Advertentie-tarief f. 0,36 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,72 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.

Landbouwpuzzels

Het bezoek dat de Amerikaanse Minister van Landbouw, Benson, onlangs aan Europa heeft gebracht vestigde nog weer eens de aandacht op het belang dat men in de Verenigde Staten hecht aan het voortbestaan van de landbouwexport naar West-Europa en dat men wat dit betreft t.a.v. de gevolgen van de totstandkoming van de E.E.G. geen gunstige verwachtingen heeft. Dit is begrijpelijk als men weet dat al vele jaren de produktie de tendentie heeft de vraag te overtreffen. Hierdoor is bijv. de „carry-over” in de tarwesector tweemaal zo groot geworden als de jaarlijkse oogst, terwijl de geconcipeerde gemeenschappelijke landbouwpolitiek van de E.E.G.-staten de Gemeenschap volgens velen op korte termijn „selfsupporting” zal maken.

De landbouw in de Verenigde Staten wordt, zoals uit nevenstaand staatje blijkt, gekenmerkt door een verminderde „input” van arbeid en grond en een lichte stijging van het gebruik van kapitaal. Het resultaat is dat de landbouw steeds meer een „non-farm input industry” wordt, met een sterk stijgende produktie, die — ondanks de sterke bevolkingsgroei in de Verenigde Staten zelf — geen voldoende afzetmogelijkheden heeft. Terwijl in de industrie het reële inkomen (in dollars van 1947-1949) steeg van 110 in 1950-1951 tot 130 in 1957, daalde dat van de agrarische werker in dezelfde periode van ca. 100 tot 91. Het is dan ook geen wonder dat vele boeren ten dele elders werk zoeken: ca. 1/3 van de „boeren” werkt tenminste 100 dagen per jaar buiten het bedrijf.

Natuurlijk streeft men er voortdurend naar om vraag en aanbod meer met elkaar in overeenstemming te brengen. De Soil-Bank had eind 1959 reeds 11 mln. ha bouwland uit de produktie genomen tegen een vergoeding van \$ 110 per ha. Het plan bestond om hier 24 mln. ha van te

maken, maar critici wezen op de hoge kosten en het geringe effect, omdat de boeren hiervoor de slechtste grond aanwijken en op de rest meer verbouwen. Th. W. Schultz wijst er, in een briljant artikel in het „Indian Journal of Agricultural Economics” van december 1959, op, dat het inschakelen van de Soil-Bank een overschatting betekent van de factor land. Hij meent dat men daarentegen tot nu toe onvoldoende aandacht heeft geschonken aan de factor kwaliteit van de gebruikte produktiefactoren en teveel heeft gerekend in oppervlakten, manuren e.d.

De grote produktiestijging in de Verenigde Staten is volgens Schultz te wijten aan de geweldige „returns” van de investeringen in research (700 pCt. voor de ontwikkeling van maishybriden) en in menselijk kennen en kunnen. Verder wijst hij op de vele technische verbeteringen van machines e.d. en op het goedkoper worden van de kunstmest. Dat deze zienswijze ook elders bestaat blijkt uit de recente prioriteitenreeks van het Economic Research Advisory Committee van het Amerikaanse Ministerie van Landbouw, waarin genoemd worden: 1. economics of new technology, 2. analyses of production response, 3. farm programme appraisals, 4. profitable adjustments in farming and 5. vertical integration.

Tot slot leveren wij nog de opmerking van Schultz, dat het matige succes met sommige landbouwplannen in onderontwikkelde gebieden — o.a. in India — een gevolg is van een zelfde overschatting van de betekenis van het creëren van „extra” land, bijv. door irrigatie, drooglegging, grondverbetering enz. en een verwaarlozing van de kwaliteit voor zover het de factoren arbeid en ondernemingsleiding betreft.

Bennekom.

Dr. R. A. DE WIDT.

	eenheid	1940	- 1951	1957	verandering 1951-1957 in pCt.
Landbouwbevolking ..	duizenden	30.547	24.160	20.396	- 16
Arbeidsuren in de landbouw	mln.	20.445	15.632	13.553	- 13
Kapitaal (\$ van 1947-1949)	mrd.	83,3	98,2	-104,4	+ 6
Oppervl. in gebr. (1947-1949 = 100)	indexcijfer	97	101	95	- 6
Produktie (1947-1949 = 100)	indexcijfer	83	103	113	+ 10
Produktie per acre (1947-1949 = 100)...	indexcijfer	88	98	112	+ 14
Inkomen per bedrijf ...	\$	720	2.95	2.38	- 19

INHOUD

Landbouwpuzzels, door Dr. R. A. de Widt	Blz. 859	Aantekening:	Blz.
Werktijdsverkortung en detailhandel, door Drs. A. Oostindie	860	Balans van de economische toestand van de E.E.G. (II)	868
De wereldscheepsbouw, door C. Vermey	864	Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jongman	872
Het bacculaureaat, een mislukte vernieuwing?, door Dr. J. D. de Haan, m.b.a.	866	Notitie:	
		Toerisme achter het ijzeren gordijn	865

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; J. R. Zuidema.
 Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: J. J. Hartemink.
 COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars;
 J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

De problemen van de werktijdverkorting zijn voor de detailhandel niet minder ingewikkeld dan voor de industrie. Hierbij is te onderscheiden tussen een produktie- en een afzetprobleem. Het aanpassen van de vrije dagen van het personeel aan de intensiteit van de bedrijvigheid levert allerlei moeilijkheden op, waaronder de omvang van de personeelsbezetting, de praktijk in de andere bedrijfstakken, de verkoopmotieven van de consument en de beperkte mogelijkheid van het opvoeren van de „produktie“ per verkoopuur. Een grotere produktieve vrije-tijdsbesteding (het zelf-doen van allerlei werkzaamheden) is een waarschijnlijk gevolg van de werktijdverkorting. Deze activiteit zal zich vooral richten op diensten, waarvan de prijzen stijgen ten gevolge van de toenemende arbeidskosten die uit de werktijdverkorting voortvloeien. Ook socio-psychologische factoren zullen een rol spelen (de eigenaar „behoort“ zijn auto zelf in de was te zetten). Een en ander beïnvloedt de assortimentsstructuur van de detailhandel, waarbij vestigings-, inrichtings- en personeelsproblemen rijzen.

Werktijdverkorting en detailhandel

De werktijdverkorting, zoals onlangs door Philips geannonceerd werd, heeft een groot aantal problemen, welke tot voor kort slechts als theoretische aangelegenheden werden beschouwd, plotseling in veler belangstelling gebracht. Wanneer men echter nagaat waarop de discussies zich concentreren, dan valt het op dat de produktieproblemen van de industrie hierin wel bijzonder centraal worden gesteld. Steeds weer komt men terug op de vraag in hoeverre de verkorting van de arbeidsduur voldoende zal kunnen worden gecompenseerd door een toeneming van de arbeidsproductiviteit. Is het, zo vraagt men zich af, waarschijnlijk dat onze nationale economie zo weerbaar is, dat ondanks de mindere arbeidsuren, toch nog een toename van de reële lonen binnen het bereik der mogelijkheden blijft? Zullen arbeidskrachten, die tot nu toe nog geen bijdrage tot de produktie leverden, kunnen worden gemobiliseerd teneinde op onze nationale balans de verhouding tussen de werkuren en de niet-werkuren te verbeteren?

Deze toespitsing van de bespreking van de gevolgen der werktijdverkorting op de produktieproblemen van de industrie, is naar onze mening niet geheel toelaatbaar: Met name de detailhandel ziet zich als gevolg van de werktijdverkorting geplaatst voor een problematiek, welke zeker niet minder ingewikkeld is dan bij de industrie. In de eerste plaats heeft ook de detailhandel een produktieprobleem op te lossen, samenhangende met de verkorting van de arbeidsduur. In de tweede plaats zijn veranderingen in de afzet van het detailbedrijf te verwachten, welke grote problemen met zich kunnen brengen. In het volgende zouden wij aan beide aspecten enige aandacht willen schenken.

Produktieproblemen van de detailhandel.

Anders dan bij de meeste industriële bedrijven, is de bedrijvigheid in het detailbedrijf over de dagen van de week zeer onregelmatig verspreid. Ter illustratie geven wij nevenstaand overzicht van de procentuele verdeling van de weekomzet over de dagen van de week in enkele takken van de detailhandel.

Deze onregelmatige spreiding van de verkopen duidt op

	kruideniers	textiel-zaken gemengd	heren-, jongens-confectie	bakkers	slagers
Ma	9	13	8	12	6
Di	9	13	9	11	11
Wo	9	15	12	11	11
Do	14	15	12	12	10
Vrij	23	15	14	12	17
Za	36	29	45	42	45
	100	100	100	100	100

Bron: Het weekpatroon van de geldomzetten, Economisch Instituut voor de Middenstand.

een overcapaciteit in de bezetting van het verkopend personeel, vooral in de eerste dagen van de week. In principe is werktijdverkorting voor het detailbedrijf dan ook geen moeilijkheid. Men zou immers tijdens de stille dagen steeds een gedeelte van het personeel vrij kunnen geven. In de praktijk echter zal het zo eenvoudig niet gaan. In de eerste plaats niet omdat het grootste aantal detailbedrijven een zo kleine personeelsbezetting heeft, dat de invoering van een dergelijke arbeidstijdverkorting moeilijk realiseerbaar is. In de tweede plaats moet men zich afvragen, of het personeel van een detailbedrijf genoeg zou nemen met een werktijdverkorting in de vorm van bijv. een vrije dinsdagmorgen, terwijl in andere bedrijfstakken een geheel vrije zaterdag bestaat. Wanneer de detailhandel zijn positie als vrager op de arbeidsmarkt, welke reeds nu een moeilijke is, niet verder wil verslechteren, dan lijken hem slechts twee mogelijkheden ten dienste te staan: ofwel de detaillist doet met de andere bedrijfstakken mee en geeft ook een vrije zaterdag, ofwel hij sluit de winkel op maandag. Alleen deze beide dagen bieden immers de mogelijkheid om ook winkelpersoneel een „long weekend“ te geven.

Uit het boven weergegeven weekpatroon van de geldomzetten blijkt echter duidelijk dat het sluiten van de winkel op zaterdag catastrofale gevolgen zou hebben. Zonder twijfel zullen de weerstanden van de detailhandel hiertegen dan ook zeer sterk zijn. Als belangrijkste oorzaak is het feit te noemen, dat de behoeftenbevrediging door de consument sterk onder invloed van impulsen staat. Als de consu-

ment op een bepaald moment de verlangde goederen niet kan kopen, is de kans groot dat hij van de aankoop geheel afziet. Wel kan men zich afvragen, of straks in de praktijk, juist door de geheel vrije zaterdag in de industrie, het normale weekpatroon van de geldomzetten zich niet belangrijk zal wijzigen. Zulks is van tevoren moeilijk te voorspellen. Wij wagen het toch om, aan het slot van het artikel, hier even op terug te komen.

Het sluiten van de winkel op maandag lijkt voor de detailhandel dan ook te verkiezen. Ook hiertegen echter zijn bezwaren. Zo moet men zich afvragen, of het personeel daarmee genoeg zal nemen, al is het wel zo dat thans winkelpersoneel in plaats van de zaterdagmiddag de maandagmorgen vrij heeft. Evenals voor de zaterdagsluiting geldt trouwens voor de maandagsluiting de vraag, of men de op die dag te verliezen omzet op andere dagen zal kunnen compenseren. Juist omdat het winkelbedrijf twee aaneensluitende dagen gesloten zou zijn, is dit dubieus.

Maar wanneer de omzet, welke thans op maandag behaald wordt en gemiddeld ongeveer 10 pCt. van de weekomzet bedraagt, wel voor het detailbedrijf behouden wordt en dus de omzet op de overige dagen verhogen zou, dan is het de vraag of met de gegeven personeelsbezetting de te verwachten wijzigingen in de drukte verwerkt kunnen worden. Hiermede zijn wij gekomen op het terrein van de efficiency van de verkoop. Van de verschillende mogelijkheden tot bevordering van de efficiency op dit gebied, staat uitbreiding van het systeem van zelfkeuze en zelfbediening wel op de voorgrond. Voor de bedrijven, waarvoor dit systeem in aanmerking komt, mag men dan ook daarin een voortgang verwachten.

Vooralsnog echter worden de mogelijkheden hiervan voornamelijk op het gebied van frequent gekochte verbruiksgoederen en in het bijzonder van levensmiddelen gezien. Voor de overige bedrijven zal het moeilijk zijn om de „productie” per verkoopuur bij maximale bezetting belangrijk te vergroten en daardoor de gevolgen van de werktijdverkorting op te vangen. Overigens is er wellicht één factor, welke voor de detailhandel gunstig kan werken, nl. — doordat de industrie de gehele zaterdag gesloten is — een meer verspreide verkoop over de verschillende uren op de zaterdag. Hierdoor zou de belangrijkste top, waarop de personeelsbezetting is bepaald, afgevlakt worden en de totale personeelsbezetting kunnen teruglopen.

Uit het bovenstaande blijkt wel dat de detailhandel ten gevolge van de werktijdverkorting een „productieprobleem” onder ogen heeft te zien, dat zeker niet minder ingewikkeld is dan dat van de industriële bedrijfstakken. Voor de detailhandel is hiermede overigens de zaak allerminst afgedaan, want juist hier roept werktijdverkorting nog enkele zeer bijzondere vragen op, waarmede terdege rekening moet worden gehouden. Deze vragen vinden haar oorsprong in het feit, dat arbeidstijd zijn complement vindt in vrije tijd en evenzo dat arbeidstijdverkorting haar complement vindt in vrije-tijdsverlenging.

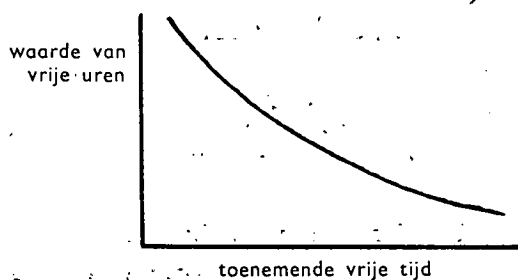
Recreatieve en produktieve vrije-tijdsbesteding.

Het toenemen van de vrije uren — keerzijde van de werktijdverkorting — zal bij velen tot nieuwe vormen van vrije-tijdsbesteding en bij anderen tot uitbreiding van reeds bestaande vormen van vrije-tijdsbesteding leiden. Wanneer het Nederlands publiek meer uit zal gaan, meer aan sport zal doen, dan worden daardoor nieuwe behoeften geschapen, welke rechtstreeks van belang zijn voor de detailhandel.

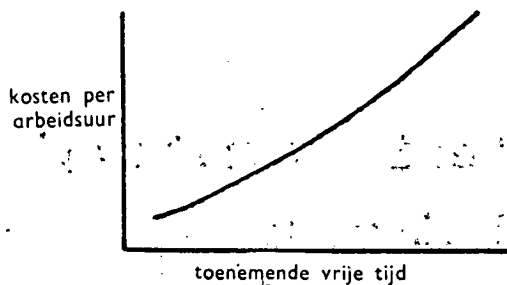
Deze zal zijn assortiment daarop moeten instellen. Op de betekenis van dit belangrijke aspect van de vrije tijd zullen wij thans niet verder ingaan. Wel merken wij nog op, dat te verwachten is, dat uitbreiding van deze recreatieve vrije-tijdsbesteding in de naaste toekomst het belangrijkste zal zijn. Wanneer echter de vrije tijd in de komende jaren nog verder zal toenemen, dan komt een probleem aan de orde, dat wij zouden willen aanduiden als dat van de produktieve vrije-tijdsbesteding.

Het ziet er naar uit, dat de vrije tijd als een onderwerp van economische studie — waartoe bespiegelingen over de eiconomie als wetenschap der schaarste onder zekere hilariteit voeren — minder een theoretische aangelegenheid zal blijven dan men aanvankelijk had gedacht. Want over de waarde van vrije tijd laat zich niet minder zeggen dan over welk ander substantieel goed ook. Ook voor de vrije tijd geldt dat zijn waarde toeneemt, naarmate de schaarste groter en zijn waarde afneemt, naarmate de schaarste kleiner wordt. Men kan zelfs de opinie toegedaan zijn, dat juist voor de vrije tijd — krachtens de bijzondere menselijke gebondenheid daarvan — de daling van de waarde relatief snel zal zijn. Er is vooral reden om deze opinie te huldigen, omdat de vrije tijd als een tijd waarin niets gedaan wordt dan uitrusten teneinde weer aan het werk te kunnen gaan, spoedig veel van zijn bekoring verliest. In die zin kan vrije tijd zelfs in plaats van een schaars goed, een overbodig, ja te mijden goed worden.

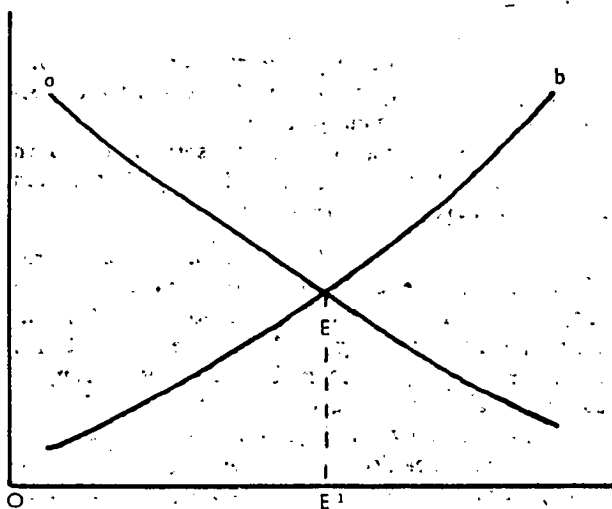
Dat de daling van het grensnut van de vrije tijd geremd wordt door toenemende recreatieve activiteiten, zoals sport, moge waar zijn en in vele opzichten zeer belangrijk, maar het lijkt niet aannemelijk, dat doordoor de volgende redenering principieel zou worden aangetast. Wij willen echter de vraag inhoeverre bij toenemende vrije tijd, de waarde daarvan sneller zal dalen dan bij andere schaarse goederen het geval is, in dit artikel laten rusten en slechts als vaststaand aannemen dat er een daling zal optreden in het grensnut van de vrije tijd. Conform de gewoonte, geven wij dit visueel weer:

Vrije tijd noemden wij het complement van werktijd. Wanneer wij nu terugkeren tot deze zijde van de werktijdverkorting, dan zien wij dat werktijdverkorting betekent dat er minder arbeidsuren beschikbaar zijn en dat, bij gelijkblijvende totale inkomens, de kosten per arbeidsuur zullen stijgen. Deze toeneming van de arbeidskosten per uur is onvermijdelijk, zij is een feit „per definitie”. Verhoging van de produktiviteit staat hier buiten; daardoor zou slechts bereikt kunnen worden, dat ondanks de hogere arbeidsuurkosten, toch de totale kosten van het produkt niet stijgen. Ook voor de ontwikkeling van de kosten per arbeidsuur bij toenemende vrije tijd kunnen wij een grafische voorstelling geven:

Wanneer wij aannemen dat er geen produktiviteitsverbetering tot stand zou komen en dat de toeneming van de kosten per arbeidsuur rechtstreeks en in haar volle omvang aan de consument zou worden doorberekend, dan zal men beide aspecten van de toenemende vrije tijd in onderling verband kunnen brengen. Het probleem, dat wij enerzijds met subjectieve waarderingen voor de vrije tijd en anderzijds met de objectieve grootte van de kosten per arbeidsuur te maken hebben, is naar onze mening geen reden om onderstaande figuur niet als een houvast voor de gedachten te gebruiken.

toenemende vrije tijd
 a = dalende waardering voor de vrije tijd
 b = stijgende arbeidsuurkosten

In punt E heeft men een evenwichtspunt:

- wanneer er minder vrije tijd is dan OE' , dan zal de consument zijn laatste vrije uur hoger waarderen dan de prijs, die hij voor een arbeidsuur moet betalen;
- wanneer de vrije tijd groter is dan OE' , dan zal zijn waardering voor zijn laatste vrije uur lager zijn dan hij voor een arbeidsuur moet betalen.

Het is in deze laatste situatie, waarin het zelf-doen van allerlei werkzaamheden door de consument een economisch rationele basis verkrijgt. Juist de dubbele werking van de toenemende vrije tijd, welke voortvloeit uit de complementariteit van vrije tijd en werktijd, moet dan ook gezien worden als een zeer versnellende factor voor de ontwikkeling van doe-het-zelf.

Niet in alle sectoren van de behoeftenbevrediging is overigens in gelijke mate een groei van doe-het-zelf te verwachten. Inhoeverre zulks het geval zal zijn, hangt van verschillende factoren af.

In de eerste plaats zullen, zoals boven reeds summier werd aangeduid, niet alle toenemende arbeidsuurkosten in de uiteindelijke consumentenprijzen worden verdisconteerd. Met name daar waar de produktiviteit stijgt, behoeft zich dit niet voor te doen en op die gebieden kan dan ook een belangrijk deel van de economische basis voor de ontwikkeling van doe-het-zelf ontbreken. Waarschijnlijk zullen die categorieën van bedrijvigheid het sterkst de weerslag van de arbeidstijdverkorting ondervinden, waar de ambachtelijke produktiewijze overheerst. In het bijzonder is te denken aan huisschilders, timmerlieden, fietsenherstellers, tuinlieden, vloerenleggers, elektriciens, behangers e.d. Voor de meeste werkers in deze bedrijfstakken is een verbetering van de produktie per arbeidsuur moeilijk bereikbaar, vooral ook omdat het aantal produktieve uren zeer wordt gedrukt door het „karweitjeskarakter” van de werkzaamheden, waardoor de last van de verplaatsing zwaar blijft drukken.

In de tweede plaats is niet overal een gelijke mate van opkomst van doe-het-zelf te verwachten, omdat niet alle werkzaamheden door de leek verricht kunnen worden. Hoe hoog de prijs van een stofzuiger ook zou worden, het is toch niet denkbaar dat de leek deze zelf gaat bouwen. Voor schilderwerk ligt de zaak anders. Mede door het introduceren van nieuwe, gemakkelijk te verwerken verfsoorten is het schilderen een activiteit geworden, welke binnen het bereik van zeer velen is gekomen. In Amerika schijnt reeds nu meer dan 80 pCt. van alle geproduceerde verf door niet-professionelen verwerkt te worden. Hier ligt stellig een uitdaging voor de industrie in een aantal categorieën van bedrijvigheid. Te voorzien is een strijd tussen de verschillende industrieën om de vrije uren van de consument. Hoever dit gaan zal, is niet te voorspellen, maar naar onze mening zullen zich hier merkwaardige ontwikkelingen kunnen voordoen. Reeds nu worden door grote radiofabrikanten onderdelendozen ter beschikking gesteld en men kan zich afvragen, of de auto of bromfiets, welke verkocht wordt met een volledige onderhouds-service-kit niet eveneens eerdaags aan de markt zal komen.

In de derde plaats zullen socio-psychologische factoren de richting van de ontwikkeling van doe-het-zelf mede bepalen. Het onderhoud van de eigen tuin kan niet slechts een economisch voordeel zijn, maar kan ook tot een sociale noodzaak worden. Doet men daar niet aan mee, dan dreigt men in lichte mate tot een outcast van de buurtgemeenschap te worden. Hoe sterk deze krachten zullen worden, zal zeker mede onder invloed staan van de wijze, waarop de reclame van de desbetreffende fabrikanten en verdere leveranciers gevoerd wordt. Reeds nu worden verfsoorten met duidelijke appeals in deze richting gevoerd: het verven dat een schildersfeest is, maakt degene die er niet aan meedoet en een vakman neemt, niet alleen een verspiller, maar ook een kniesoor. De man die niet zelf zijn auto in de was zet, dreigt voor opschepper uitgemaakt te worden. Kortom, een terrein dat voor „hidden persuaders” nog royaal perspectief biedt.

Hoe zich de recreatieve en de produktieve vrije-tijdsbesteding zullen ontwikkelen, is moeilijk te zeggen. In beide gevallen echter is er sprake van een schaal van nieuwe behoeften, waarmee behalve de industrie, in het bijzonder ook de detailhandel geconfronteerd zal worden. De detailhandel zal immers een groot deel van deze nieuwe behoeften

met één aandeel
'Vereenigd Bezit van 1894'
hebt U 150 ijzers in het vuur

Elk aandeel 'Vereenigd Bezit van 1894' maakt U mede-eigenaar van een grote, deskundig samengestelde aandelenportefeuille, die een aantrekkelijk rendement oplevert. S-p-r-e-i-d-i-n-g. over meer dan 150 fondsen beperkt het risico. Bovendien bestaat goede kans, dat Uw bezit in waarde vermeerdert.

Alle banken en commissionairs kunnen U inlichten.

N.V. VEREENIGD BEZIT VAN 1894

De voordelen van aandelenbezit met beperking van risico

WESTERSINGEL 84, ROTTERDAM

ned

(Advertentie)

van de uiteindelijke consument moeten bevredigen. Op enkele gevolgen welke dit heeft, willen wij nog wijzen.

In de eerste plaats zullen de detaillisten teneinde aan de nieuwe behoeften tegemoet te kunnen komen assortimentswijzigingen moeten doorvoeren. De vraag moet echter gesteld worden, of zij op dit punt wel voldoende ruimte zullen vinden in de bestaande vestigingswetgeving. Juist het feit, dat in deze wetgeving de assortimentsstructuur meer gebaseerd is op produktieverwantschap dan op consumptieverwantschap zal het waarschijnlijk voor vele detaillisten welke met doe-het-zelf goederen beginnen moeilijk maken, om tot een homogeen assortiment te komen. Dit probleem geldt trouwens niet alleen ten aanzien van typische doe-het-zelf goederen, maar evenzeer ten aanzien van andere goederen. Immers, ook de eerder genoemde recreatieve vrije-tijdsbesteding en in het bijzonder een verdere ontwikkeling van sportieve recreatie zal bijv. in de kledingsector (leisure wear) op detailhandelniveau tot spanningen aanleiding geven. Zal bijv. de textielzaak tot werkeloos toezien gedoemd worden, wanneer een steeds groter percentage van de kleding in sportzaken broederlijk naast voetballen, tennisrackets en buitenboordmotoren opgetast ligt?

In de tweede plaats zal ook de winkelinrichting juist met het oog op de verkoop van de typische doe-het-zelf artikelen een probleem voor de desbetreffende detailhandelaren vormen. Men moet echter betwijfelen, of voor deze categorie goederen de moderne zelfkeuze- en zelfbedieningsmethode goede kansen maken. Het tegendeel moet men vrezen. De leek, die zelf gaat schilderen en timmeren, zal zijn voornemen vaak slechts met veel voorlichting van de deskundige verkoper tot een goed einde kunnen brengen.

Hieruit vloeit een derde probleem voort, nl. de personeelskwestie: hoe komt de detaillist aan het voor doe-het-zelf artikelen geschikte personeel.

Vestigings-, inrichtings- en personeelsproblemen zullen dan ook voor de detailhandel, welke doe-het-zelf goederen verkoopt, in hoge mate urgent worden.

De veranderingen in de behoeften van de consument zullen zich echter niet beperken tot de veranderingen in de soorten van goederen, welke gevraagd worden. Het is naar onze mening zeer waarschijnlijk dat de vrije-tijdstoeninging ook een verandering teweeg zal brengen in de tijdstippen, waarop men zijn inkopen zal doen. Twijfelachtig is het dan ook of de verkopen over de dagen van de week, zoals in het voorgaande gerecapituleerd, zich ongewijzigd zullen handhaven. Hoe bijv. te denken over de verkoop in detailzaken op zaterdag in de zomermaanden? Juist in verband met het reeds eerder aangeduide impuls karakter van vele aankopen, is het zeer wel denkbaar dat de vrije zaterdag, wanneer deze buiten de stedelijke centra doorgebracht wordt, een gevoelige omzetsdaling bij de detailhandel zal veroorzaken. In verband met het feit dat de consument dan zijn inkomen aan andere consumptieve doeleinden zal besteden, is een aandrang van de zijde van de detailhandel in de stedelijke centra tot uitbreiding van de avondverkoop redelijkerwijze te verwachten.

Al met al is er reden om de werktijdverkorting zeker niet in de laatste plaats als een detailhandelsprobleem op te vatten. Enerzijds heeft de detailhandel problemen te verwachten voortvloeiend uit het feit dat ook zijn personeel op arbeidstijdverkorting zal aandringen, anderzijds zullen zich nieuwe behoeften bij de detailhandel presenteren.

Amsterdam.

Drs. A. OOSTINDIE.

Blijf bij — Lees „E.-S.B.”!

Sedert het einde van de oorlog is, met uitzondering van 1955, de scheepsbouwproductie ieder jaar gestegen. Voor het lopende jaar moet echter met een geringere produktie worden rekening gehouden. De omvang der orderportefeuille is aanzienlijk verminderd. De bouw van supertankers, van schepen voor het vervoer van erts en van bulkcarriers heeft gedurende de laatste jaren gedomineerd. Scheepsbouwkringen verwachten dat deze categorie schepen een steeds groter percentage zal vertegenwoordigen. De bouw van nieuwe werven in landen, die tot dusver niet over een eigen scheepsbouw beschikken, is bedenkelijk, gezien het reeds bestaande surplus aan bouwcapaciteit. De terughoudendheid met het plaatsen van bouwopdrachten heeft tot een scherpe onderlinge concurrentie der werven geleid. Het boeken van buitenlandse opdrachten wordt in ons land beperkt doordat de Export Financiering Maatschappij zich strikt houdt aan de kredietverleningsnormen van de Berner Conventie. De grote werven in Nederland en elders beschikken nog over een orderportefeuille met een redelijke omvang, maar de vooruitzichten zijn weinig rooskleurig.

De werldscheepsbouw

Verleden jaar werd met een produktie van 779 schepen metende 8.412.000 brt. en een draagvermogen van 12.667.000 ton een nieuw hoogtepunt bereikt, doch dit jaar moet volgens de president van het „American Bureau of Shipping”, de heer David P. Brown, aan wiens rede ter gelegenheid van de halfjaarlijkse vergadering van het Bureau ook de navolgende cijfers zijn ontleend, met een geringer produktie rekening worden gehouden.

Sedert het einde van de oorlog is, met uitzondering slechts van 1955, de scheepsbouwproductie ieder jaar gestegen. In totaal werden niet minder dan 7.892 schepen metende 62.551.000 brt. met een draagvermogen van 89.764.000 ton opgeleverd. De wereldkoopvaardijvloot telt thans 17.185 schepen met een inhoud van 117.640.000 brt. en een draagvermogen van 166.014.000 ton vergeleken met 13.004 schepen metende 59 mln. brt. en 81.359.500 ton draagvermogen vóór de oorlog. Het draagvermogen is dus sedert 1939 meer dan verdubbeld, terwijl de potentiële vervoerscapaciteit door de toegenomen dienstsnelheid van het moderne vracht- resp. tankschip nog groter is dan uit het draagvermogen der vloot zonder meer valt af te leiden. Het zijn met name de tankers, die tot de uitbreiding der koopvaardijvloot in belangrijke mate hebben bijgedragen, ofschoon het in snel tempo toenemend aantal bulkcarriers mede een rol speelt.

Volgens recente ramingen is er, aldus de heer Brown, in de verschillende scheepsbouwlanden nog ongeveer 22 mln. brt. aan scheepsruimte in bestelling. De oplevering van in aanbouw zijnde schepen enerzijds en annulering van reeds geplaatste bestellingen anderzijds hebben de omvang der orderportefeuille, vergeleken met het drie jaren geleden bereikte record van 35 mln. brt., belangrijk verminderd. Blijkens de kwartaalgegevens van Lloyd's waren aan het einde van het eerste halfjaar in de verschillende landen 234 tankers metende 4.358.600 brt. in aanbouw. Dit is weliswaar 293.500 brt. minder dan aan het einde van het eerste kwartaal maar de in aanbouw zijnde tankers vertegen-

woordigen niettemin 47,8 pCt. van de totale in aanbouw zijnde tonnage.

Het is vooral de bouw van zgn. supertankers, van schepen voor het vervoer van erts en die van bulkcarriers die de laatste jaren domineert. In scheepsbouwkringen is men van oordeel dat deze categorie schepen in de komende jaren een steeds groter percentage van de totale orderportefeuille zal vertegenwoordigen. Met de bouw dezer schepen zijn aanzienlijke hoeveelheden scheepsbouwstaal gemoeid; zij lenen zich gezien het groter draagvermogen bij uitstek voor de bouw van „prefabricated” secties. Bedraagt het gemiddelde gewicht der „prefabricated” secties van schepen met een gemiddelde grootte van ca. 50 ton, voor tankers met een draagvermogen van bijv. 65.000 ton kunnen aanzienlijk grotere secties met een gewicht van ca. 100 ton gebouwd worden. Uiteraard stelt de bouw van steeds grotere schepen — men denke bijv. aan tankers met een draagvermogen van 100/106.000 ton — speciale eisen aan de werfoutrusting. De werven zijn dan ook genoodzaakt de uitrusting aan deze eisen aan te passen. Een ontwikkeling, die onvermijdelijk is, maar als zodanig los staat van de uitbreiding der wereldscheepsbouwcapaciteit door de bouw van nieuwe werven. Dit laatste is overigens niet zonder bedenking nu het met de bestaande scheepsbouwcapaciteit reeds mogelijk is de wereldkoopvaardijvloot in 10 à 12 jaren geheel te vernieuwen ofschoon de gemiddelde levensduur van een schip maximaal 25 jaren bedraagt.

Met name de bouw van nieuwe werven in landen, waar de scheepsbouw tot dusver niet werd beoefend, heeft nog andere ongewenste aspecten. Veelal geschiedt dit — met regeringssteun — uit overwegingen van nationaal prestige. Men wil over een eigen vloot beschikken, die hetzij langs de weg van directe financiële steun dan wel door vlagbevoorzichting aan reeds lang bestaande, efficiënte scheepvaartverbindingen afbreuk doet. Zowel voor de traditionele scheepsbouwcentra, die het bedrijf zonder enige overheidssteun uitoefenen, als voor de scheepvaart dier landen bete-

kent de bouw van nieuwe werven in landen die tot de categorie „newcomers” gerekend moeten worden, het scheppen van een ongewenste concurrentie en het vergroten van het reeds bestaande surplus aan productiecapaciteit.

Nu de scheepvaartrecessie oorzaak is dat de reders met het plaatsen van bouwopdrachten terughoudend zijn, is het begrijpelijk dat de weinige concrete aanvragen tot scherpe onderlinge concurrentie der werven leiden. In verscheidene gevallen heeft men dan ook, uitsluitend teneinde de orderportefeuille en de leemten door geannuleerde opdrachten aan te vullen, prijzen geaccepteerd die slechts in het gunstigste geval, een geringe winstmarge laten, mits materiaal-prijzen en lonen niet stijgen. De zgn. „cost plus”-bouwprijs behoort tot het verleden; men noteert thans vaste prijzen met een gegarandeerde levertijd. Bovendien zijn de meeste werven bereid desgewenst krediet voor een deel der bouw-som te verlenen. Indien een bepaalde werf kan berichten, dat een of meer bestellingen zijn geboekt, geeft dit onder de huidige omstandigheden geen enkele indicatie van de financiële uitkomsten dier opdrachten.

Engeland neemt nog steeds de eerste plaats in op de ranglijst der scheepsbouwlanden. Blijkens een mededeling van de „Shipbuilding Conference” telde de orderportefeuille der Engelse en Noordierse werven eind juni 466 schepen met een inhoud van 3.780.000 brt., een waarde van ca. £ 570 mln. vertegenwoordigend. Hiervan zijn 61 schepen metende 731.000 brt., d.w.z. 19,3 pCt. van het totaal, voor buitenlandse opdrachtgevers bestemd. In totaal werden gedurende het eerste halfjaar opdrachten voor de bouw van 138 schepen met een inhoud van 353.000 brt. ontvangen, waartegenover echter reeds geplaatste bestellingen voor de bouw van 12 schepen, metende 118.000 brt., werden geannuleerd. Bovendien hebben opdrachtgevers de werfdirecties in verscheidene gevallen verzocht de bouw, resp. oplevering der bestelde schepen te temporiseren hetgeen het werkprogramma niet ten goede komt.

De orderportefeuille der Westduitse werven heeft een omvang van naar schatting 1,35 mln. brt. hetgeen voldoende is voor ca. twaalf maanden. Men hoopt echter met medewerking der opdrachtgevers het werk zodanig te spreiden dat bij het uitblijven van verdere bestellingen nochtans tot in 1962 kan worden doorgewerkt. Het is echter duidelijk dat men de naaste toekomst niet zonder zorgen tegemoet

Toerisme achter het ijzeren gordijn

Toerisme gaat in de Oosteuropese staten een steeds grotere bron van inkomsten vormen. In Polen verwacht men dit jaar 100.000 buitenlandse bezoekers; dit is bijna eens zoveel als in 1959, zo bericht „The Financial Times” van 16 juni jl. In Oost-Europa is ook toerisme een kwestie van staatsplanning: ieder jaar wordt het aantal toeristen dat het land verlaat en binnenkomt van te voren vastgesteld. Van de landen achter het ijzeren gordijn streeft Bulgarije er het meest naar om een internationaal toeristencentrum te worden. Het aantal buitenlandse bezoekers aan dit land steeg van 1.000 in 1954 tot 62.000 in 1959. De meeste toeristen zijn inwoners van de Oosteuropese staten. Een moeilijkheid is, dat de hotelaccommodatie in vele landen nog onvoldoende is om de stroom van buitenlanders op te vangen. Boedapest bijv. heeft nog maar 40 pCt. van de accommodatie van 1939.

BERICHT

Hierdoor delen wij onze donateurs, leden en abonnees mede, dat begin september gebruik zal worden gemaakt van de verleende toestemming tot automatische giroafschrijving van aan ons verschuldigde bedragen. Voor zover ons geen formulier voor automatische afschrijving werd toegezonden en de donatie, de contributie of het abonnementsgeld voor het jaar 1960 nog niet werd overgemaakt, verzoeken wij beleefd dit thans zo spoedig mogelijk te doen door storting op onze postgirorekening no. 8408 of op onze rekening bij fa. R. Mees en Zonen te Rotterdam.

Stichting Het
Nederlandsch Economisch Instituut

ziet. In totaal werden sedert het najaar van 1958 voor binnen- en buitenlandse rekening 26 opdrachten geboekt. Hierin zijn begrepen zes lijn-vrachtschepen met een dienst-snelheid van ca. 20 mijl voor de Hamburg Süd Amerika linie (Oetker-groep).

Aan het einde van het eerste halfjaar waren voor Nederlandse rekening 116 schepen metende 725.700 brt. in bestelling. Hiervan worden er 106 met een inhoud van 563.300 ton op Nederlandse en 10 metende 162.400 brt. op buitenlandse werven gebouwd. Op 1 juli 1959 waren 135 schepen, metende 1.032.000 brt., voor Nederlandse rekening in aanbouw resp. bestelling. Uit deze cijfers blijkt duidelijk de invloed van de scheepvaartrecessie. Door Noorse reders werden o.a. in het eerste halfjaar twee bulkcarriers met een draagvermogen van 24.000 ton elk en twee vrachtschepen van resp. 15.000 en 13.500 ton draagvermogen besteld. Deense reders bestelden drie vrachtschepen met een draagvermogen van 3.700 ton elk en een vrachtschip van 1.800 ton draagvermogen, terwijl het Verolme-concern o.a. een bestelling ontving voor de bouw van twee schepen met een draagvermogen van 10.500 elk, bestemd voor het vervoer van auto's. Engelse reders plaatsten bestellingen voor de bouw van een lijnvrachtschip met een draagvermogen van 8.200 ton en voor de bouw van een klein vrachtschip met een draagvermogen van 1.000 ton.

Een welkome aanvulling der orderportefeuille vormde de Ghanese opdracht voor de bouw van acht vrachtschepen met een draagvermogen van ca. 7.000 ton elk. De bouw van het casco van twee dezer schepen is met het oog op de opleveringstermijn in Duitsland uitbesteed. Overigens is ook dit contract onder de druk der scherpe concurrentie geboekt tegen prijzen die ongeveer de zelfkosten dekken dan wel iets daaronder liggen. Het zou wellicht mogelijk zijn geweest meer buitenlandse opdrachten te boeken, indien men op het stuk van kredietverlening aan de wensen der buitenlandse opdrachtgevers tegemoet had kunnen komen. De N.V. Export Financiering Maatschappij houdt zich echter terecht strikt aan de Berner Conventie, krachtens welke het krediet tot maximaal 50 pCt. van de bouwprijs, betaalbaar in vijf jaarlijkse termijnen, beperkt moet blijven. Ook wat het reparatiebedrijf betreft, is de concurrentie uitermate scherp, terwijl juist die schepen waarmee min of meer omvangrijke reparaties gemoed zouden zijn, werden opgelegd.

Resumerend kan gesteld worden dat de grote werven hier te lande en elders weliswaar nog over een orderportefeuille met een redelijke omvang, welke overigens door annuleringen in verscheidene gevallen hiaten vertoont, beschikken, maar dat de vooruitzichten nog weinig rooskleurig zijn. Het reeds bestaande surplus aan bouwcapaciteit en de bouw van nieuwe werven in landen, die tot dusver niet over een eigen scheepsbouw beschikten, zijn bovendien factoren waarmee ernstig rekening moet worden gehouden.

Rotterdam.

C. VERMEY.

Het bedrijfsleven heeft behoefte aan academici die op jongere leeftijd dan thans gebruikelijk is, zijn afgestudeerd. De resultaten van de baccalaureaatsopleiding zijn echter kwantitatief zodanig, dat de vraag van een misrekening t.o.v. deze opleiding opkomt. Schrijver meent dat het toch een goed initiatief is geweest, met dien verstande dat het kandidaatsexamen moet vervallen en het baccalaureaats- na het propaedeutisch examen wordt afgelegd. Het baccalaureaat is mede van belang voor het opvangen van de toekomstige sterke toevloed van de studenten met handhaving van een voldoende onderwijsniveau. De studenten dienen te beseffen dat het bereiken van topfuncties niet alleen afhankelijk is van de graad van geleerdheid, doch vooral ook van een praktische inslag. Voorts wordt het studierement verhoogd. Ook in het technisch hoger onderwijs blijkt behoefte aan een soortgelijke opleiding te bestaan. Het Leidse baccalaureaat dient aansluiting te hebben op de facultaire studie, waardoor tevens het door schrijver-gewaardeerde Amerikaanse onderwijsstelsel meer wordt benaderd.

Het baccalaureaat, een mislukte vernieuwing?

De laatste jaren is steeds meer, vooral van de zijde van het bedrijfsleven, de wens te kennen gegeven, dat de academisch gevormden op jongere leeftijd dan thans gebruikelijk is hun intrede in de maatschappij zouden doen. Hieraan zou dan door de universiteiten en hogescholen tegemoet gekomen kunnen worden door de studieprogramma's voor de volledige opleiding zoveel mogelijk te beperken en voorts door kortere afgeronde studies in te stellen.

De wens van het bedrijfsleven vloeide voort uit het feit, dat men aan de hand van opgedane ervaringen meent, dat een afgestudeerde van bijv. 27 jaar een zekere soepelheid van aanpassing aan de bedrijfsomstandigheden heeft verloren en dat hij na een lange studie minder bereid zou zijn eerst nog enige jaren als trainee in een bedrijf werkzaam te zijn. Vooral de overweging, dat door de lange studieduur vele studenten, zowel in de economische als in de technische wetenschappen, ongeschikt zijn geworden voor de zgn. lijnfuncties in groot- en kleinbedrijf, speelt hier o.i. een rol. De doctorandus in de economie bijv. heeft zo macro-economisch leren denken, dat het kleine en middelgrote bedrijf hem veelal niet aantrekt of dat hij na enige tijd constateert erop „uitgekeken” te zijn.

§

In dit verband is het allereerst van belang na te gaan aan welke typen academici in het bedrijfsleven behoefte bestaat. Ik zou daartoe de volgende indeling willen maken:

1. de persoon die beschikt over een zekere wetenschappelijke vorming doch ambieert om via een „lijn”-functie in het bedrijf zijn toekomst op te bouwen;
2. de persoon, die door zijn opleiding in staat is als praktisch specialist op te treden en zich daartoe voelt aangetrokken;
3. de specifiek wetenschappelijke persoon, die zich toelegt op research- en ontwikkelingsarbeid.

Aanvangende met de relatief kleinste groep 3, meen ik dat, hoewel deze groep van zeer groot belang is voor de wetenschappelijke ontwikkeling, er tot dusverre, gezien de

gemiddeld kleine omvang van de Nederlandse bedrijven, naar dit type academici een (wellicht te) beperkte vraag wordt uitgeoefend.

Tot groep 2 reken ik hen, die na het afleggen van het doctoraal examen een praktische toepassing van hun wetenschappelijke kennis ambiëren. Deze personen zullen veelal als staffunctionaris in het bedrijfsleven aanvangen.

Tot de eerste groep reken ik vooral de kandidaats- en baccalaureaatsstudenten. Deze studenten wensen, veelal omdat zij meer op de praktijk zijn ingesteld, een korte afgeronde wetenschappelijke opleiding. In het bedrijfsleven zullen zij o.a. vooral een werkring vinden in het commerciële vlak. Vooral voor de middelgrote en kleine bedrijven acht ik, o.a. op grond van het bovenvermelde, deze groep academici van groot belang.

§

Ik wil in dit verband thans nader de ontwikkeling van de nog recente baccalaureaatsopleidingen bezien. Het is m.i. verheugend, dat Minister Cals in zijn Memorie van Antwoord op de wijziging van de Hoger Onderwijswet, van 25 juni 1960, stelt, dat de wettelijke belemmeringen tegen het instellen van een zodanige studie moeten worden weggenomen. Duidelijk wijst de Minister erop, dat vóór alles een grotere aanpassing van ons hoger onderwijs gewenst is.

In de baccalaureaatsopleiding zie ik een stap in de richting van het Amerikaanse onderwijsstelsel, waarvoor ik altijd veel bewondering heb gehad ¹⁾. Dit is er, zoals bekend, op gericht een zeer groot aantal studenten voor het baccalaureaatsexamen op te leiden, terwijl slechts een relatief kleine groep doorstudeert voor de Masters- en de Ph.D. graad. Nu is het ongetwijfeld zo, dat de maatschappelijke verhoudingen in de Verenigde Staten verschillen van de Europese, ook al omdat de Amerikaan nu eenmaal sterk op de praktijk georiënteerd is. Zulks behoeft m.i. niet te verhinderen, dat het Nederlandse

¹⁾ Zie: „De bedrijfseconomische opleiding in de Verenigde Staten” in „E.-S.B.” van 5 februari 1958.

hoger onderwijs in toenemende mate de bereidheid toont om te profiteren van de ervaringen opgedaan met het Amerikaanse hoger onderwijssysteem. Voor het succes van de Nederlandse baccalaureaatsopleiding lijkt mij zulks een eerste vereiste.

Gaat men aan de hand van de Memorie van Antwoord de resultaten na, welke tot dusverre met de baccalaureaatsopleidingen in de economische wetenschappen aan de Gemeentelijke Universiteit te Amsterdam en aan de beide economische hogescholen zijn bereikt, dan zijn deze, kwantitatief althans, niet overweldigend. Bij de Gemeentelijke Universiteit te Amsterdam, waar het baccalaureaat in 1954 werd ingesteld, werd in januari 1957 het getuigschrift uitgereikt aan 9 personen, in 1958 aan 3, in 1959 aan 5 en in 1960 (tot juni) aan 2 personen. Aan de Nederlandsche Economische Hoogeschool, welke de langste ervaring met het baccalaureaat heeft (sedert de cursus 1952/53), werd in 1953 het getuigschrift verstrekt aan 4 studenten, in 1954 eveneens aan 4, in 1955 aan 9, in 1956 aan 12, in 1957 aan 7, in 1958 aan 10 en in 1959 aan 11 studenten. Aan de Katholieke Economische Hogeschool te Tilburg, waar in 1956 het eerste baccalaureaatsexamen werd afgelegd, verkregen in 1957 4 studenten, in 1958 3 en in 1959 5 studenten het baccalaureaatsgetuigschrift.

De resultaten van de baccalaureaatsopleiding zijn kwantitatief zodanig, dat men zich afvraagt of de instelling van deze opleiding geen misrekening is geweest en bovendien of gezien deze resultaten Eindhoven en Leiden niet beter van hun baccalaureaatsplannen zouden kunnen afzien. Ik meen, dat zulks toch niet het geval is en dat het Rotterdamse initiatief in dezen een goed initiatief is geweest.

Uit het feit, dat, volgens de Memorie, de studenten na het behalen van het baccalaureaatsgetuigschrift de studie toch weer, zo enigszins mogelijk, voortzetten tot het doctoraal examen, spreekt echter duidelijk een gebrek aan vertrouwen in de mogelijkheden, welke deze opleiding hun in het bedrijfsleven biedt. Dit vindt m.i. zijn bevestiging in het feit, dat, aldus weder de Memorie, van de 13 door Tilburg afgeleverde baccalaurei er 11 in het bedrijf van hun vader zijn terecht gekomen en dus, zo mag men stellen, van hun toekomst verzekerd waren.

Op zichzelf bewijzen deze cijfers nog niet het ontbreken van een behoefte aan een kortere opleiding. Immers, bij het beschouwen van deze cijfers moet men in aanmerking nemen dat het kandidaatsexamen, waarna van oudsher velen, om welke reden dan ook, de studie beëindigen, is blijven bestaan. Wanneer men na het afleggen van dit examen toch besluit door te studeren, dan is het zeer begrijpelijk dat men dan toch maar voor zijn doctoraal examen doorgaat. Uit de Memorie blijkt trouwens dat vele studenten het baccalaureaatsexamen als een verlicht doctoraal examen zien.

Wil de baccalaureaatsopleiding werkelijk betekenis krijgen dan zou het m.i. ten zeerste aanbeveling verdienen deze in de gewone studie op te nemen in die zin, dat het kandidaatsexamen komt te vervallen en na het propaedeutisch, het baccalaureaatsexamen volgt met een na ongeveer twee jaar af te leggen doctoraal examen. De studie zou dan zo ingekleed dienen te worden, dat het baccalaureaatsexamen voor alle studenten een afgerond geheel vormt en

de student, die zulks wenst, zich in de resterende jaren verder specialiseert (i.c. groep 2)²⁾.

Doet men zulks niet dan vrees ik, dat het baccalaureaat geen succes zal worden. Dit zou des te meer te betreuren zijn, gezien het feit, dat de spoedig verwachte sterke toevloed van studenten de noodzaak van een korte, logisch in het studieprogramma ingepaste opleiding, steeds sterker zal doen gevoelen. Zulks vooral in verband met de beschikbare onderwijsfaciliteiten en de wens, het niveau van het onderwijs niet te doen verslechteren.

Daarnaast zal men zich van de zijde van het bedrijfsleven m.i. nog meer de beschikbaarheid van deze categorie afgestudeerden dienen te realiseren en zal men zich meer moeten bezinnen op de behoefte welke aan deze categorie in het eigen bedrijf bestaat, alsmede op de kansen welke haar geboden kunnen worden. Op grond hiervan zal men, en zulks acht ik zeer essentieel, ook bij een overvloedig aanbod van alle categorieën academici voor de beoogde functies zo mogelijk baccalaurei dienen aan te trekken.

De studenten zullen er voorts op gewezen moeten worden, dat de mogelijkheid tot het bereiken van de topfuncties zeker niet alleen afhankelijk is van de graad van geleerdheid (een ingeburgerd begrip), doch vooral ook afhangt van de praktische inslag van de afgestudeerde. Immers, men kan deze functies bereiken via specialisatie, zo nodig gevolgd door een latere de-specialisatie, doch ook via de „lijn“-functies. Een nauw contact over deze kwestie tussen vooral de middelgrote en kleinere bedrijven en het hoger onderwijs is gewenst.

In dit verband wijs ik nog op de mededeling van het Bureau voor plaatsing van afgestudeerden der Nederlandsche Economische Hoogeschool te Rotterdam, dat er veel vraag naar deze categorie bestaat en dat vooral de middelgrote maatschappijen hiervoor belangstelling hebben. Ik hoop, dat deze belangstelling in meerdere mate voortvloeit uit de geschiktheid van deze academici voor de betrokken bedrijven dan uit het o.a. in de Memorie vermelde feit, dat de baccalaurei met een wat lager aanvangssalaris genoeg nemen dan de doctorandi.

Het grote belang van de baccalaureaatsopleiding voor de middelgrote en kleinere bedrijven blijkt ook uit ervaringen, opgedaan in de technische sector van het hoger onderwijs. Het overgrote deel van de afgestudeerde ingenieurs, voor zover zij in het bedrijfsleven terecht komen, blijkt in dienst te zijn van de grootindustrie, een sector welke slechts één kwart van het industriële potentieel van Nederland uitmaakt. De Minister constateert dan ook in zijn Memorie, dat de door ons technisch hoger onderwijs opgeleide academici niet geheel „passen“ in het patroon van onze industrie.

In dit verband merkt de Minister op, dat de *nominale* studieduur voor de ingenieursexamens niet beneden de vijf jaar verkort kan worden. Inrichting van een kortere afgeronde opleiding met „eigen etiket“ zou daarom aanbeveling verdienen. Zulks komt overeen met de opmerkingen in het rapport van de Commissie Industrie-Hoger Onderwijs over deze kwestie. Deze opmerkingen hielden

²⁾ Uiteraard zou een dergelijke aanpassing ook bereikt kunnen worden door de huidige kandidaatsstudie een meer afgerond geheel te doen vormen en het kandidaatsexamen, met afschaffing van het baccalaureaatsexamen, te handhaven. Uit psychologische overwegingen acht ik echter de eerder vermelde oplossing beter.

in dat, indien verkorting van de huidige gemiddelde *werkelijke* studieduur bij het technisch hoger onderwijs (7 jaar) niet verwezenlijkt kon worden, voorzien zou moeten worden in een tussengraad, welke de betiteling zou moeten zijn van een afgeronde technische academische opleiding voor bedrijfsingenieurs in ca. 4 jaren. Indien enigszins mogelijk zou men m.i., gezien ook de ervaringen bij het economisch hoger onderwijs, deze opleiding geheel dienen te integreren in de bestaande opleidingen.

Niet alleen de behoeften van het bedrijfsleven, doch ook de kwestie van het zgn. studierendement speelt bij de overwegingen tot het instellen van een baccalaureaat een belangrijke rol. Velen voor wie de gehele studie te zwaar blijkt te zijn, kunnen hierdoor toch een getuigschrift behalen en behoeven niet voor de rest van hun leven in de maatschappij rond te lopen met het gevoel „mislukt” te zijn.

De mogelijkheid en wenselijkheid van een baccalaureaat bij de studierichtingen van de faculteit der wis- en natuurkunde willen wij hier buiten beschouwing laten, doch na de vakbaccalaureaten zij nog enige aandacht besteed aan het Leidse baccalaureaat, een initiatief, dat zeker steun verdient. Het komt mij echter wenselijk voor, dat dit baccalaureaat aansluiting zal geven op althans enige facultaire studies. Men kan uiteraard betogen, dat wanneer na een jaar studie de betrokkene, op welke wijze dan ook, tot de overtuiging komt toch een facultaire studie te willen volgen, hij of zij altijd nog kan omzwaaien zonder veel tijdverlies. Door doorstroming mogelijk te maken voorkomt men echter onder andere dat deze groep studenten aan de universiteit één geïsoleerde positie ten aanzien van hun medestudenten gaat innemen en voorkomt men dat deze opleiding in brede kringen als een „cursus” wordt gezien.

Een dergelijke opzet zou ook een eerste stap kunnen betekenen in de richting waarmee het Amerikaanse

onderwijs succes blijkt te hebben gehad. Aansluiting kan geschieden door bijv. vrijstelling te verlenen voor bepaalde vakken of door het instellen van een overbruggingsexamen. Brengt men geen aansluiting tot stand, dan vrees ik dat deze opleiding, hoe streng ook haar eisen om een negatieve selectie te voorkomen, wel eens geen succes zou kunnen worden.

Wat de plaatsingsmogelijkheden voor deze groep baccalaurei in het bedrijfsleven betreft ben ik niet te optimistisch. Uiteraard zijn er functies waar de baccalaurei, in het bijzonder die der in het plan voorziene richtingen C (Kennis der Natuurwetenschappen) en B (Kennis der Samenleving), voor geschikt zouden zijn ³⁾, doch zij zullen moeten concurreren met de vakbaccalaurei, die toch veelal een meer op het bedrijfsleven afgestemde opleiding hebben genoten. Deze opleiding zal daarom m.i. vooral haar aftrek moeten vinden op andere terreinen van het maatschappelijk leven, waarvan er door de Commissie-Van der Pot enige worden genoemd.

Concluderend ben ik van oordeel, dat de baccalaureaatsopleiding in een maatschappelijke behoefte kan voorzien. Wil zij echter werkelijk aan haar doel beantwoorden, dan is het m.i., met het oog op de tot dusverre bereikte resultaten, zeer gewenst deze opleiding in de normale studie in te bouwen. Zulks temeer gezien de te verwachten grote toevloed van studenten aan de instellingen van hoger onderwijs en het streven het peil van het onderwijs hier niet onder te doen lijden. Het bedrijfsleven zal zich voorts nog meer het bestaan van deze groep academici dienen te realiseren. Een nauw overleg tussen hoger onderwijs en maatschappij, waaronder het bedrijfsleven, is op dit terrein van essentieel belang.

¹⁾s-Gravenhage.

Dr. J. D. DE HAAN, m.b.a.

³⁾ De richting A (Kennis der Europese Beschaving) ligt m.i. buiten de sfeer van het bedrijfsleven.

AANTEKENING

Balans van de economische toestand van de E.E.G.

(II) ¹⁾

Nederland.

In het onderstaande wordt een overzicht gegeven van de ontwikkeling van een aantal macro-economische grootheden.

De ontwikkeling van de vraag.

Het beloop van de uitvoer blijft bevredigend. Het stijgingspercentage van het maandgemiddelde van januari-juli 1960 t.o.v. 1959 bedraagt volgens voorlopige gegevens van het C.B.S. 15. Voor de eerste zes maanden van 1960 publiceerde het C.B.S. de volgende waarde-indexcijfers (1953 = 100): 159, 184, 200, 174, 184 en 179.

De investeringen in vaste activa zijn gedurende het eerste kwartaal van 1960 weliswaar gestegen t.o.v. de

overeenkomstige periode van 1959, doch vertonen een daling in vergelijking tot het laatste kwartaal van het laatstgenoemde jaar. Tabel 1 geeft hiervan een beeld:

TABEL 1. *Bruto-investeringen in vaste activa*
(in mln. gld.)

	1959				1960
	1e kw.	2e kw.	3e kw.	4e kw.	1e kw.
Totaal	1.918	2.287	2.396	2.518	2.179
Machines e.d.	630	696	715	810	692
Vervoermiddelen ..	347	406	450	429	424
Weg- en waterbouwk. werken ..	164	277	295	323	217
Woningen	372	491	486	494	420
Gebouwen, incl. Overheid ..	405	417	450	462	426

Bron: C.B.S.

¹⁾ Het eerste gedeelte van deze aantekening werd gepubliceerd in „E.-S.B.” van 24 augustus 1960.

De Overheid poogt door wijzigingen in de fiscale faciliteiten de investeringen te remmen.

Uit tabel 2 blijkt dat de groei van het binnenlandse verbruik voornamelijk de duurzame consumptie-middelen betreft.

TABEL 2.

Indexcijfers van de consumptieve bestedingen
(1953 = 100, maandgemiddelden van de hoeveelheid per hoofd)

	jaar			maart t/m mei		
	1957	1958	1959	1958	1959	1960
Totale consumptie ..	119	118	120	119	121	125
Voedings- en genotmiddelen	109	111	111	113	112	113
Duurzame consumptiegoederen	146	141	148	143	152	163
Overige goederen en diensten	112	113	115	111	113	116

Bron: C.B.S.

De loonsverhogingen, de aanpassing van de ouderdomspensioenen en de huurverhoging hebben geleid tot een vermeerdering van het totale reële inkomen van de gezinshuishoudingen.

De produktie.

In tabel 3 wordt de krachtige stijging van de industriële produktie in totaal en bedrijfstakgewijze tot uitdrukking gebracht.

TABEL 3.

Produktie-indexcijfers van de nijverheid
(1953 = 100)

	jaar-gemidd.		1960					
	1958	1959	jan.	febr.	mrt.	apr.	mei	juni
Alg. ind. cijfer a) ..	127	139	149	154	154	158	162	160
Bouwnijverheid en aardewerk	114	122	106	108	121	132	142	144
Chemische nijverheid b)	137	145	152	153	165	155	153	
Leder- en rubbernijverheid	122	137	139	140	147	140	137	140
Mijnbouw	110	114	113	109	122	120	123	118
Metaalnijverheid ..	138	164	170	183	209	200		
Textielnijverheid ..	108	112	112	116	128	114	115	
Voedings- en genotmiddelenindustrie	118	120	107	108	127	127	137	

Bron: C.B.S.

a) Excl. bouwnijverheid. Gecorrigeerd voor seizoen en lengte van de maand.

b) Excl. aardolieprodukten.

Opvallend is de zeer grote expansie in de metaalnijverheid.

Het economische evenwicht.

De prijzen bleven stabiel, ondanks de sterke toeneming van de totale vraag. De ondernemers hebben zich gehouden aan de afspraak om de recente loonsverhogingen niet in de verkoopprijzen door te berekenen. De loonsverhogingen veroorzaakten, dank zij de produktiviteitsstijgingen, geen toeneming van de kosten per eenheid produkt; veelal wordt de stijging van de winstmarges van 1959 gedeeltelijk gecompenseerd.

De prijsstabiliteit blijkt uit tabel 4.

TABEL 4.

Prijsindexcijfers van het levensonderhoud (1951 = 100) en interim-indexcijfers van groothandelsprijzen in 1959 en 1960 (1948 = 100) a)

	Prijsindexcijfers levensonderhoud b)	Interim-indexcijfers groothandelsprijzen
1959	123	142
1960		
januari	126	142
februari	126	141
maart	125	139
april	127	139
mei	126	139
juni	126	139
juli	127	—

a) Bron: C.B.S.

b) Gezinnen van hand- en hoofdarbeiders.

De toenemende spanning op de arbeidsmarkt wordt tot uitdrukking gebracht in tabel 5.

TABEL 5.

Geregistreeerde arbeidsreserve van en openstaande aanvragen om mannelijk personeel in procenten van de afhankelijke mannelijke beroepsbevolking a)

	30 juni 1959	31 juli 1959	30 juni 1960	31 juli 1960
Geregistreeerde arbeidsreserve	2,1	2,2	1,2	1,3
Openstaande aanvragen	1,6	1,8	2,6	2,9

a) Bron: Min. v. Soc. Zaken, verslag arbeidsmarkt, juli 1960.

De handelsbalans ontwikkelt zich gunstiger dan werd verwacht. Gedurende de periode januari - juli 1960 was het dekkingspercentage 87, terwijl dit 88 bedroeg tijdens het overeenkomstige tijdvak in 1959. Voor het eerste halfjaar van 1960 bedroeg het invoeroverschot f. 1.061 mln. (eerste halfjaar 1959 f. 788 mln.).

De goud- en deviezenreserves zijn in de loop van 1960 verder toegenomen. Deze ontwikkeling heeft bijgedragen tot verruiming van de geld- en kapitaalmarkt. De beschikbare geldmiddelen namen voorts toe door een verdere uitbreiding van het bankkrediet. De Centrale Bank vond hierin aanleiding, met de handelsbanken en de landbouwkredietinstellingen een overeenkomst aan te gaan met het doel een nieuwe kredietexpansie zonnodig te beperken. Het bedrijfsleven heeft tot nu toe slechts een beperkt beroep gedaan op de kapitaalmarkt, zodat de Overheid met het plaatsen van staatsleningen het financieringsprogramma voor de begroting 1960 reeds geheel kon uitvoeren.

Vooruitzichten.

Met betrekking tot de vooruitzichten voor Nederland, stelt het tweede kwartaaloverzicht van de E.E.G. (blz. 33 en 34), dat, hoewel het financieel beleid van de Overheid in het eerste halfjaar 1960 goed was aangepast aan de economische situatie, een voortzetting van dit beleid op zichzelf niet voldoende schijnt om de vraagstukken op te lossen, welke gedurende het tweede halfjaar kunnen rijzen, als gevolg van een buitensporige toeneming van de totale vraag of verscherpte spanningen op de arbeidsmarkt. Een vertraging van de industriële produktie in het tweede halfjaar lijkt derhalve slechts vermijdbaar, voor zover men erin slaagt de spanningen op de arbeidsmarkt op te heffen. Het gevaar bestaat dat de handhaving van een

stabiel prijsniveau een verslechtering van de lopende rekening der betalingsbalans met zich zou brengen, aldus het kwartaaloverzicht. De later gepubliceerde conjunctuur-aantekeningen van de Gemeenschap geven echter met een geraamde jaarlijkse groei van de industriële productie met 15 pCt. een meer optimistisch geluid.

Aan het rapport van de O.E.E.C., 1960, blz. 28, over Nederland worden tenslotte de volgende opmerkingen over de toekomstige ontwikkeling in 1960 ontleend: „Some measures have already been taken, notably to avoid an excessive expansion of private investments. But it is also necessary to consider other measures which would provide rapid action to slow down the increase in demand in good time”. „For example: taxation might be increased or the terms for hire purchase transactions made more stringent”.

België ²⁾.

Het economisch leven blijft zich op een hoog niveau ontwikkelen. De uitvoer vormde de belangrijkste stimulans; deze steeg nl. met 23 pCt. in het eerste halfjaar van 1960 t.o.v. de overeenkomstige periode in 1959. De opleving van de investeringen, die zich reeds eind 1959 aftekende, werd in het begin van 1960 duidelijk zichtbaar. Het betreft hier vooral de particuliere investeringen; de overheidsinvesteringen kenmerkten zich door een langzamer ontwikkeling. Het gezinsverbruik leek in het begin van het jaar niet aanmerkelijk te zijn toegenomen, doch tijdens april en mei vertoonden — volgens de „Weekberichten van de Kredietbank” van 30 juli 1960 — de omzetcijfers van warenhuizen en coöperaties een snelle toeneming, t.w. met 10 pCt. boven het overeenkomstige niveau van 1959. De toeneming van het totale reële gezinsinkomen werd veroorzaakt door een lichte prijsdaling der verbruiks-goederen en door een aanzienlijke verbetering van de werkgelegenheid. De uurlonen bleven sinds de laatste verhoging van november 1959 vrijwel stabiel.

De industriële productie steeg in het eerste halfjaar met ca. 10 pCt. t.o.v. een jaar geleden. De expansie betrof vooral de sectoren staal, metaalverwerking, textiel en bouwnijverheid. Een dissonant blijft echter de sombere situatie bij de kolennijnen.

De schaarste op de arbeidsmarkt blijft beperkt tot bepaalde sectoren en gebieden (zie het eerste deel van deze aantekening). Het prijsniveau wordt gekarakteriseerd door een algemene stabiliteit van de groothandelsprijzen. De index van de kleinhandelsprijzen daalde in april en mei, steeg in juni voor de eerste maal sinds een half jaar, doch daalde in juli weer, aldus de „Mededelingen van het Verbond der Belgische Nijverheid” van 15 augustus 1960. Het betreft hier echter slechts geringe fluctuaties.

Hoewel de goud- en deviezenreserves sinds het begin van 1960 met fr. 1,6 mrd. zijn gestegen, zijn deze reserves in juli jl. met fr. 4 mrd. gedaald. Het officiële disconto is daarna verhoogd van 4 tot 5 pCt. De oorzaken van de voornoemde deviezenafvloeiing en discontowijziging betreffen externe monetaire factoren, nl. de recente renteverhogingen in West-Duitsland, Engeland en Nederland, benevens de speculaties ten gevolge van de Kongo-crisis. Het tekort op de handelsbalans is daarentegen gedurende het eerste halfjaar van 1960 t.o.v. 1959 afgenomen.

²⁾ Voor de analyse van dit land is ook gebruik gemaakt van gegevens in het Weekblad van de Economische Voorlichtingsdienst van 26 augustus 1960.

Vooruitzichten.

De ontwikkeling van de industriële productie bevestigt de verwachting van een stijging in 1960 ten opzichte van 1959. Het industriële apparaat heeft echter nog geen „full-capacity” bereikt. Hiertegenover staat dat het begrotingsstekort (o.a. ten gevolge van de vergrote hulp aan de Kongo) in aanzienlijke mate beslag legt op de nationale besparingen, hoewel er nog geen sprake is van kapitaalschaarste. Dit houdt bepaalde gevaren in voor het financiële evenwicht indien de expansie voortduurt, terwijl in het tevenovergestelde geval de mogelijkheden tot ingrijpen door de Overheid sterk zouden worden verminderd. Een verkleining van het begrotingstekort is vereist voor het waarborgen van de uitbreiding van de investeringen, waarvan de wenselijkheid mede blijkt uit de belangrijk snellere ontwikkeling in de andere lid-staten.

Luxemburg.

Door de gestadig toenemende uitvoer van ijzer- en staalprodukten werd begin 1960 de expansie van de Luxemburgse productie versneld. In de belangrijkste industriële sectoren wordt thans op volle capaciteit gewerkt, zodat de bedrijvigheid tijdens het tweede halfjaar niet meer zo snel zal toenemen. De stijging van de binnenlandse vraag lijkt vooral tot een toename van de invoer te hebben geleid.

Italië.

Het lijkt nu reeds vast te staan dat het bruto nationaal produkt in 1960 weer zal stijgen. De stijging van de uitvoer was de voornaamste impuls voor de conjuncturele ontwikkeling. Deze stijging had uitsluitend betrekking op industrieprodukten en vooral op de uitvoer naar de lid-staten van de Gemeenschap. Tegelijkertijd hield de expansie van de binnenlandse vraag aan. De investeringen in vaste activa zijn sterk toegenomen, vooral in de chemische industrie, de machinebouw en het verkeerswezen. De sterke stijging van de vraag van de consumenten blijkt o.a. uit de gewijzigde verhouding tussen de voorraden eindprodukten bij bedrijven en de productie t.o.v. het vorige jaar. Een groter deel van het inkomen werd besteed aan duurzame verbruiksgoederen.

De industriële productie is in het 1e kwartaal 1960 t.o.v. het 4e kwartaal 1959, na seizoencorrectie, gestegen met 4 pCt. Deze sterke stijging is vooral veroorzaakt door de grotere vraag naar goederen met een aanzienlijke toegevoegde waarde en door de toename van de onmiddellijk produktieve investeringen. Het betreft hier vooral de ijzer- en staalindustrie, de automobiellindustrie en de diverse takken van de machinebouw. In het eerste deel van deze aantekening is de arbeidsmarkt gekarakteriseerd door een tekort aan gekwalificeerde arbeidskrachten naast een belangrijke structurele werkloosheid.

Mede dank zij verschillende overheidsmaatregelen zijn de groot- en kleinhandelsprijzen na januari niet verder gestegen of zelfs licht gedaald. De vermindering van het betalingsbalansoverschot bevorderde de realisatie van het evenwicht tussen middelen en bestedingen. Hierdoor onderging de geld- en kapitaalmarkt tevens een beperkende invloed. De behoeften van de Schatkist voor het begrotingsjaar 1959/1960 konden vrijwel geheel zonder een beroep op de geldmarkt worden gefinancierd. De grote financieringsbehoeften van het bedrijfsleven veroorzaakten een nieuwe expansie van het kredietvolume en een daling van de liquiditeit bij de banken.

Vooruitzichten.

In het tweede kwartaaloverzicht van de Gemeenschap wordt de volgende prognose gesteld.

Het is niet uitgesloten, dat het tempo van de economische expansie in de tweede helft van het jaar niet meer zo hoog zal zijn als tijdens de eerste maanden. Niet de volledige benutting van de productiecapaciteit, doch een verflauwing van de vraag zou daarvan de primaire oorzaak kunnen zijn. In tegenstelling tot andere lid-staten is in Italië de grens van de productiecapaciteit nog niet bereikt, met

uitzondering van enige industrieën, zoals de ijzer- en staalindustrie. Hoewel een aanzienlijke vermeerdering van de investeringen in vaste activa verwacht kan worden, zou de Overheid het achterblijven van andere vraagcomponenten kunnen compenseren, nl. door uitvoering van bestaande programma's op het gebied van verbetering van de infrastructuur en de levensstandaard. In de later gepubliceerde conjunctuuraantekeningen van de Gemeenschap wordt echter de mogelijkheid van een vertraagde expansie kennelijk geringer geacht.

N.V. BANK VOOR NEDERLANDSCHE GEMEENTEN

gevestigd te 's-Gravenhage

UITGIFTE VAN

f 100.000.000.— 4¹/₂ pCt. 25-jarige Obligaties 1960

(Vijfde lening)

Grootte der stukken: nominaal f 1000.— en f 500.—.

Na de toewijzing kunnen desgewenst, in de plaats van obligaties, schuldregisterinschrijvingen, groot tenminste nominaal f 100.000.—, worden verkregen.

Ondergetekende bericht, dat de inschrijving op bovengenoemde uitgifte zal zijn opengesteld op

DINSDAG 6 SEPTEMBER 1960

van des voormiddags 9 tot des namiddags 4 uur

TOT DE KOERS VAN 99¹/₂ pCt.

bij de kantoren te Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage, voorzover in genoemde plaatsen gevestigd, van:

Rotterdamsche Bank N.V.

De Twentsche Bank N.V.

Amsterdamsche Bank N.V.

Incasso-Bank N.V.

Lippmann, Rosenthal & Co.

R. Mees & Zoonen

Nationale Handelsbank N.V.

Nederlandsche Handel-Maatschappij, N.V.

H. Oyens & Zonen N.V.

Pierson, Heldring & Pierson

Hope & Co.

alsmede **ten kantore der Vennootschap**

op de voorwaarden van het prospectus d.d. 30 augustus 1960.

Dooreenleverbaarheid met de obligaties van de bij de prospectussen d.d. 30 juni en 28 juli 1960 geëmitteerde 4¹/₂ pCt. obligatieleningen 1960^{III} en ^{IV} zal worden aangevraagd.

Prospectussen en inschrijvingsbiljetten, alsmede, in beperkte mate, de statuten en het laatste jaarverslag, zijn bij bovenstaande inschrijvingskantoren verkrijgbaar.

's-Gravenhage, 30 augustus 1960.

N.V. Bank voor Nederlandsche Gemeenten.

zoekt een

EXPORT- MANAGER

om rechtstreeks onder de Directie leiding te geven aan de export-activiteiten. Hiervoor zijn nodig, naast commerciële instelling en gedegen ervaring: een behoorlijke technische feeling en kennis, bij voorkeur op elektro-technisch gebied, een scherp inzicht in marktsituaties, leidinggevende capaciteiten ten opzichte van de overige medewerkers op deze afdeling en een representatieve persoonlijkheid met verstandig beleid in de sterk gevarieerde contacten. Kandidaten moeten bereid zijn zich zo nodig aan een psychologisch onderzoek te onderwerpen.

Eigenhandig geschreven brieven met uitvoerige inlichtingen, zo mogelijk met recente foto, te zenden aan Chef afdeling Personeelszaken, Postbus 1060, Den Haag.

VAN DER HEEM N.V. DEN HAAG - UTRECHT

IBM

Internationale Bedrijfsmachine Maatschappij N.V.

vraagt

doctorandus economie

die gespecialiseerd is in algemeen- en bedrijfs-economisch onderzoek en na grondige opleiding in de toepassing van IBM-systemen tewerk zal worden gesteld op de afdeling **MARKTONDERZOEK**.

Geboden wordt een aangename werkkring in een dynamisch bedrijf met vele promotie mogelijkheden.

Na een jaar dienstverband opname in premievrij pensioenfonds.

Brieven onder bijsluiting van recente pasfoto onder letter M.O. te richten aan IBM, Hoofdafdeling Personeelszaken, Johan Huizingalaan 257, Amsterdam-Slotervaart.

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

Verschillende landen kampen met een in hun ogen ongewenste toevloed van geldmiddelen uit het buitenland, hetgeen aanleiding is tot het nemen van verregaande maatregelen. In Duitsland tracht de Centrale Bank het „Blessing Plan” tot uitvoering te brengen, doch dit stuitte aanvankelijk t.a.v. een tweejarige in Duitse beurskringen wel genoemde „Banken-Zwangsanleihe” op verzet. In Zwitserland sloot de Nationalbank een uitgebreid gentlemen's agreement met de banken. Ook in Brazilië bestaat een probleem.

In ons land kan men (nog) niet spreken van een overmatige kapitaal invoer maar toch is de geldmarkt de laatste weken bijzonder ruim. De oorzaak ligt in het aanzienlijke bedrag, dat de Staat de markt heeft toegevoerd. Omdat de goud- en deviezenreserve van De Nederlandse Bank vrij stabiel is en de kasreserveregeling daardoor niet in werking kan treden, bestond de enige mogelijkheid tot afroming in de open-marktpolitiek. Op 22 augustus verdween reeds f. 117 mln. uit de portefeuille van de Circulatiebank en in de hierop volgende twee dagen zullen hier nog wel enkele miljoenen zijn bijgekomen. Zoals medegedeeld heeft de Bank maandpapier beschikbaar gesteld. Mocht zich dit niet in portefeuille hebben bevonden, dan heeft men een beroep kunnen doen op de bestaande regeling met de Agent, die papier met de gewenste looptijd ter beschikking stelt. Vermoedelijk is men tevens overeengekomen, dat op de vervaldag de Staat het recht heeft opnieuw papier bij de Bank te plaatsen. Zodanige regeling zou reeds daarom gewenst zijn, omdat de schatkistpapierportefeuille van de Centrale Bank thans waarschijnlijk niet meer be-

draagt dan even boven f. 100 mln., een omvang, die verdere open-markttransacties nauwelijks nog mogelijk zou maken. De „timing” van de uitgifte is zeer gelukkig. Het op 22 september vervallend bedrag versterkt op die datum de bankkassen, hetgeen in verband met de dan ingaande nieuwe kasreserveperiode, waarin belangrijke belastingbetalingen aan het Rijk worden verwacht, allézijs gewenst lijkt.

Kapitaalmarkt.

De zevenjarige Delftse lening ontmoette dermate grote belangstelling, dat deze gemeente, het ijzer smedende zolang het heet is, een tweede lening eveneens van f. 2½ mln. onder dezelfde voorwaarden gaat uitgeven. Het succes zal andere gemeenten waarschijnlijk prikkelen dezelfde weg op te gaan. Emittenten zullen zich echter realiseren dat dit pad betrekkelijk snel doodloopt. De Bank voor Nederlandsche Gemeenten is hiervoor niet bang. Zij kondigde aan, dat 6 september de inschrijving op haar vijfde lening van dit jaar wordt opengesteld. De rente is wederom 4½ pCt., de koers van uitgifte, evenals de vierde lening, 99½ pCt. De eerste twee leningen dit jaar hadden nog een emissiekoers van 98.

De beurs met alles wat hier omheen zit, vormt vrijwel steeds een fascinerend schouwspel. Men kan zich daarom heel goed voorstellen, dat velen niet alleen van de studie van de beurs een levenstaak maken, doch daarbij, zonder hun frisse kijk te verliezen, grote wijsheid vergaren. Zo een voorbeeld biedt mijn op 1 september jubilerende collega J. E. Verwayen, directeur van het financieel-economische bureau van De Twentsche Bank. Mijn gelukwensen gaan gepaard met de hoop, dat het mij moge gelukken in deze kroniek eens de hoogte te benaderen, die hij in zijn publikaates reeds zo lang heeft bereikt.

Indexcijfer aandelen. (1953 = 100)	4 jan. 1960	H. & L. 1960a)	19 aug. 1960	26 aug. 1960
Algemeen	372	438 —317	424	427
Intern. concerns	547	661 —462	624	622
Industrie	268	351 —231	334	349
Scheepvaart	187	189 —149	159	164
Banken	190	225 —177	219	225
Cultures, enz.	154	160 —134	154	155

Bron: A.N.P.—C.B.S.

Aandelenkoersen.	4 jan. 1960	19 aug. 1960	26 aug. 1960
Kon. Petroleum	f. 179,20	f. 131,30	f. 132,30
Unilever	809	915	881
Philips	835½	1.302	1.314
A.K.U.	514	529½	536
Kon. Ned. Hoogovens ..	900	816	838
Van Gelder Zn.	270	325	327
H.A.L.	186½	137	140½
Amsterd. Bank	340	400	415
Ver. H.V.A. Mij-en ...	166	151½	151½

New York.

Koersgem. aand.			
Dow Jones Industrials	679	629	636

Effectieve rendementen obligaties.

	Gem. looptijd	8 jan. 1960		
3 pCt. Invest. cert. 3½ jr.		3,73	3,63	3,67
4½ pCt. Ned. 1959 ... 12 jr.		4,48	4,38	4,38
3½ pCt. Ned. 1955 I ... 17 jr.		4,31	4,26	4,22

a) Zo nodig herleid voor kapitaalswijzigingen (emissies, bonus-sen, enz.)

Bron: Amsterdamsche Bank, Wekelijkse Rendements- en Koersvergelijking.

C. D. JONGMAN.

U reageert op
annonces in
„E.-S.B.”?

★
Wilt U dat
dan steeds
kenbaar maken!

Opleiding tot Belastingconsulent

De Nederlandse Federatie van Belastingconsulenten (Bond en Instituut) organiseert mondelinge cursussen in AMSTERDAM, ROTTERDAM, DEN HAAG, UTRECHT, DEVENTER, ARNHEM en GRONINGEN o.l.v. Inspecteurs van 's Rijks belastingen.

Middelbare Schoolopleiding of gelijkwaardige ontwikkeling vereist.

EXAMENS ONDER RIJKSTOEZICHT

Prospectus en aanmelding:
BACHMANSTRAAT 39, DEN HAAG, TELEFOON 116914

HOOGOVENS IJMUIDEN

De Koninklijke Nederlandsche Hoogovens en Staal-fabrieken N.V. te IJmuiden vraagt voor haar
Hoofdafdeling Personeelszaken

een jurist

die onder meer zal meewerken aan de regeling van arbeidsvoorwaarden van het personeel in de ruimste betekenis van het woord, de toepassing van de sociale verzekeringswetten, alsmede het verstrekken van juridische adviezen in algemene zin.

Eisen:

- ruime bekendheid met de juridische en praktische zijde van arbeidszaken, mede op grond van ervaring opgedaan in het bedrijfsleven en in een organisatie;
- belangstelling voor het personeelsbeleid;
- goed contact met mensen van verschillend niveau;
- minimum leeftijd ± 30 jaar.

Eigenhandig geschreven sollicitaties met beschrijving van opleiding en levensloop worden, vergezeld van een recente pasfoto en onder vermelding van ons nummer E.-S.B. 34-3, ingewacht bij de afdeling Personeelszaken Beambten.

Abonneert U op

DE ECONOMIST

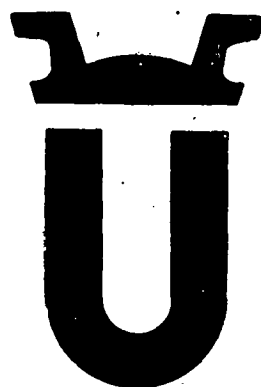
Maandblad onder redactie van:

Prof. P. Hennipman,
Prof. A. M. de Jong,
Prof. F. J. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart,
Prof. J. Zijlstra.

Abonnementsprijs f. 22,50;
fr. p. post f. 23,60; voor studenten f. 19,—; fr. per post f. 20,10.

Abonnementen worden aangenomen door de boekhandel en door uitgevers.

DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM

J A A R B E U R S G E B R U I K S G O E D E R E N

Gebouwen Vredenburg

Utrecht 12 t/m 17 september

maandag t/m zaterdag

Huishoudelijke gebruiksartikelen
en onderhoudsmiddelen

Luxe metaal- en houtwaren,
couverts, kunstnijverheids- en
religieuze artikelen

Aardewerk, porselein, glas en
kristal

Textiel, kleding en modeartikelen

Woningtextiel en furnituren

Kleinmeubelen

Goud- en zilverwerk, bijouerieën

Uurwerken

Parfumerieën, cosmetika en
toiletartikelen

Lederwaren

Rokersbenodigdheden

Speelgoederen

Sport- en kampeerartikelen

Optische-, foto- en filmartikelen

Huisvlijtartikelèn

Kinderwagens

Reclame-toegift-, souvenir- en
feestartikelen

Kantoorbenodigdheden en
papierwaren

Etalageartikelen en -materialen

Handelsinformaties,
voorlichtingsdiensten

Diversen

De beurs is geopend van 9-6 uur - zaterdags van 9-5 uur

Toegangsprijs f. 2.50
Catalogus verkrijgbaar in de
gebouwen f. 2.50

CENTRAAL BEHEER

ONDERLINGE VERZEKERINGEN VOOR HET BEDRIJFSLEVEN.

WET - RISICO

Motorrijtuigverzekering: w.a.-dekking voor alle motorrijtuigen
f. 500.000,- per gebeurtenis
Bedrijfs-w.a.-verzekering.
Ongevallenverzekering voor inzittenden van personenauto's.

BRAND - RISICO

Brand- en bedrijfsschadeverzekering voor industriële en
andere objecten. Belangrijke besparingen op de premie.
Verzekerd bedrag ruim 2 miljard gulden.

MOLEST - RISICO

Molestverzekering: ingeschreven bedrag ruim 7 miljard gulden.
Stormverzekering: verzekerd bedrag ruim 1 miljard gulden.

VERVOER - RISICO

Transportverzekering van goederenzendingen in binnen-
en buitenland.

PENSIOEN - RISICO

Ouderdoms-, weduwen-, wezen- en invaliditeitsverzekering van
werknemers. Verzekerd bedrag ruim 1 miljard gulden.
Belegd vermogen 280 miljoen gulden.

Bos en Lommerplantsoen 1, Amsterdam-West
Telefoon 134971 - Postbus 8400

Sluit uw verzekering bij de

Algemeene Friesche Levensverzekering-Maatschappij

VEREENIGING VAN LEVENSVERZEKERING EN LIJFRENTTE

„De Groot-Noordhollandsche van 1845”

Algemeene Friesche Brandverzekering-Maatschappij N.V.

LEEWARDEN, BURMANIAHUIS

AMSTERDAM, VAN BRIENENHUIS

ROTTERDAM - DEN HAAG - UTRECHT - GRONINGEN - HENGELO - HAARLEM

Per KLM vliegensvlug naar 5 continenten

De KLM staat altijd en overal voor haar passagiers klaar. In Amsterdam zowel als Abadan. De KLM vliegt over de gehele wereld. Haar routenet omvat 108 steden in 77 landen; met haar interlinepartners doet de KLM niet minder dan 800 destinaties aan. De luchtreuzen van de KLM zijn wereldvermaarde, hypermoderne vliegtuigtypen: DC-8 jets, prop-jets Lockheed L-188 en Viscounts, DC-7C's, Super Constellations.

Het Verre Oosten bereikt men per KLM zeer snel: over de pool! Naar Canada en Noord-Amerika vliegt men zeer goedkoop, dank zij de extra voordelige 17-daagse retours (van 1 October tot 31 Maart).

